

2. Невидима бран

Парорийската обител, за където по онова време се стремяха монаси и постници от вси страни — не само от Византия и от България, но и от Сърбия, от Влашко, па дори чак от далечната Арбанашка земя, — не приличаше на другите манастири и обители, каквито беше изходил и видял Теодосий. Не можеше комай да се разбере отдалеч дали пък не е някакво село, или катунище на пастири и въглищари. Не се виждаше нито стена, зад която да се прикътат манастирските сгради, нито имаше ограда от колове. Па и никакви просторни сгради не се забелязваха: ни магерница, ни кошари за овцете или хлев за добитъка. Ту тук, ту там на боб на зърно се белееха малки килийки под сянката на някой бряст, а около тях други още по-малки и по-ниски, като че ли гъби, поникнали след дъжд. До самата река нямаше килии, а повече се тълпяха те към скалата, която наистина приличаше на човешка глава. По нея личаха три пещери: двете — на един ред близо до върха, и другата — по-ниска, продълговата и сплескана като зинала уста. В скалата бяха издълбани стъпала, а на самото теме на скалата се белееше параклис. До параклиса имаше дървена звънарня с клепало. Тъкмо в това време един калугер се изкачи на звънарнята и заби за вечерня. Тъпите отсечени удари на клепалото се разнесоха из дола с протегнато двойно ехо, като че ли от другата страна на реката имаше също манастир. Няколко щъркела литнаха над обителта, повиха се лениво и мудно и пак се спуснаха на земята до самата река.

Като гледаше малките бели килийки на обителта, Теодосий забрави и умората, и мъката си за Елена и баща си. Спомняше си и за други манастири, които беше обходил, но същата радост не бе стопляла никога сърцето му. Всичко му допадале, всичко му се виждаше тъй направено, че духът да не бъде смущаван от суетата на света и от неговите съблазни. Планините наоколо бяха диви и безлюдни, лесът стягаше тихия дол като с широк пояс, тварите и хората изглеждаха създадени ей сега от десницата Божия, а и слънцето от небето гледаше като добро бащинско око. В тая малка долина не можеше да царува зло, а само благодат, както в Едема на Адама и Ева. И обладан отново от нетърпение, Теодосий тръгна по пътеката, която леко възлизаше към манастира. Добророман го настигна и му посочи една килия, която се облягаше на един вековен бряст, най-близо до реката.

Същата вечер Теодосий лежеше на нисък корав одър в килията на стареца Илариона, където го настана добрият Роман. В килията зад тънка преграда спеше и самият болен старец. Теодосий дълго го чуваше да охка на леглото, а когато навремени болката му стихваше, старецът четеше молитви ту на глас, ту мълчешком, което личеше от тракането на броеницата. През пролуките на преградата светеше кандило. От другата страна, откъм стаичката на двамата килийници — на калугера Йосиф и на послушника Сергьо — идваше лек шум, като че ли двама души си шепнеха тихо в нощта. А отвън по-отдалеко се лееше глух, приспивен ромон — там течеше реката.

Тази радост, която изпита днес на полянката пред обителта, стоеше и сега в сърцето на Теодосия и му пречеше да заспи, макар отца Григория и да не можа да види. Ала не усещаше вече същото умиротворение в душата си, сякаш се беше преобърнало нещо в него като изчетена страница. Братята го срещнаха наистина ласкаво и гостолюбиво, дадоха му подслон и го угостиха, говориха му за добротата и мъдростта на

преподобния, но се оплакаха от хусарите, които ето вече за трети път бяха грабили манастира и измъчвали за пари монасите. Те добавиха, че друго щяло да бъде, ако манастирът е богат, за да може да държи повече ратаи и вардачи или да си построи кула, в която да се крият при нападение. Па нямало и хора да се оре, да се сее, а после да се жъне и коси; колкото добитък имали, мрял от болести и негледане; богослужебните книги не достигали, архиерейските одежди били взети от хусарите. Колкото по говореха, толкова повече неща личеше, че трябва, толкова по-големи нужди излизаха наяве. Грижа и боязън за утрешния ден бърчеха челата на братята. Устните им говореха, за упование в Бога, сякаш така, по привичка, а не по увереност. На Теодосия стана чогло, макар ясно да виждаше, че монасите не искаха всичко това за себе си, а мислеха за общото благо. При все това в душата си той ги упрекна. За него всичката тая грижа беше като продължение от суетата на света, от която бягаше. Искаше му се да бъде тъй, както почувствува днес, когато гледаше обителта отдалеч. После в килията отец Иларион дълго го подпитва, като кашляше и охкаше, откъде е, отде иде, кога се е подстригал и какво е било мирското му име. Старецът беше любопитен и бърлив и не го остави лесно на мира. Не се хареса Теодосиу и това, дето отец Иларион се хранеше отделно от килийниците си, и то с по-отбрана храна. Дойдоха му тогава на ум думите на Лука за рибите на Доброромана и дори си приповтори целия разказ на послушника, ала скоро сам се упрекна в зломислие.

Стана му мъчно и той се повдигна от леглото, коленичи с лице към светлината на кандилото и зачете молитви. Макар да произнасяше внимателно всяка дума, душата му не беше в тях, а някак зад думите и между тях, тъй като онова, което лежеше в сърцето му, не можеше да се изкаже лесно. Скръбно му беше и самотно и тая скръб и самота бяха сякаш нещо от делно, като друг човек. Докато неговите помисли, колкото и откъснати от живота и от земните грижи, носеха някакво питане, търсеха възмездие или криеха укор, помислите на другия човек бяха съвсем неземни и пропити със странно сияние. Първият човек виждаше лошото и грозното у ближните си, страдаше заради тях, бленуваше да ги поправи, а за миг можеше и да ги упрекне, — в мисълта на другия всичко това се издигаше нагоре, нависоко, както се издига димът на тамяна в църква. Нямахте и помен от укор и от неприязън в тия помисли. Ката в нажежена пещ, всички човешки страсти се разтапяха и преливаха в някакъв неведом метал, който предаваше на човешкото лице благостта и красотата на ангелския лик.

Теодосий престоя така дълго време, като се молеше. Ала дали за това, че му пречеше сънното и тежко дишане на стареца, или сам беше несъсредоточен, той усети само леко ободрение. Като се изправи, в душата му беше по-мирно и той прилегна на одъра с желание да заспи. Килийниците вече не шепнеха нищо, а реката си ромонеше еднообразно и приспивно. Теодосий затвори очи и скоро се унесе, дори му се присъни сън: докато помнеше още, че реката, която ромони, е малката манастирска рекичка, където Добророман ловеше пъстърви и мренки, изведнъж му се стори, че това е Етъра и вече не ромони, а бучи издълбоко, както при разлив пролетно време или след проливен дъжд. И той вижда, ясно мътните и буйни талази на реката как се блъскат о прибрежните камъни, прескачат се като бесни коне и отминават надолу към полето. Подир това, — откъде се взе толкова свят! — единият бряг на реката почерня от хора, от навалица. Нещо гонеше тия хора, някаква напаст ги притискаше към реката, а за какво, защо, — не можеше да се разбере. Мнозинството се размърда и хората започнаха да газят реката. Нему даже се стори, че позна мястото, дето те газеха, и знаеше че там е дълбоко дори при суша. «Ще се издавят и ще ги отвлече водата», каза си той настръхнал. Едва помислил това, усети как нещо го повдигна от земята и леко го

понесе над водата към отсрещния бряг, сякаш под него му се простря невидим мост. «Господи Боже, защо тази милост?» си каза той с разтреперано сърце. «Другите се давят, а пък аз...» И от това тъй го заболя, че се стресна и се събуди.

Наистина, сърцето му биеше бързо и тревожно. Прекръсти се и се полуизправи на ложето. «Защо тая милост, когато моите сестри и братя се давят? — повтори той вече буден думите, които произнесе насън. — Какво значи това съновидение? Търново ли нещо грози, българския народ ли очакват злини и напасти?»

Много ли, малко ли беше спал, Теодосий не знаеше, но му се стори, че нощта беше превалила. Стана от леглото си и погледна навън. Небето беше побледняло, не беше вече тъй тъмно.

В душата му ставаше все по-неспокойно, та той и не помисли да ляга отново, а коленичи пак да се моли.

Като свърши молитвата си, Теодосий откряна вратата към стаята на килийниците, — през там се минаваше навън. На огнището тлееха няколко въглена, покрити с бяла пепел, в стаята беше полутъмно.

Той мина на пръсти, заслушвайки се в сънното дишане на послушника и калугера. Кракът му се препъна в някакъв предмет, като о превезло, и от тоя шум послушникът се събуди и вдигна глава. «Къде, отче, къде?» — запита момъкът сънливо и учудено го загледа. Теодосий му стори знак да си легне и като вдигна мандалото, излезе вън.

Той дълбоко и освободено въздъхна на свежия утринен въздух, който го полъхна като приветствие. Килиите личеха вече, зората скоро щеше да се сипне. Теодосий пое пътеката, по която вчера бяха дошли с Доброромана в обителта. Пътеката го изведе на реката. Ала вместо да върви срещу течението, той нагази в росната трева на обратната страна. Дълго вървя тъй Теодосий, усещайки как росата мокри нозете му. На едно място канара препречи пътя. Той не я избиколи, а се покачи на върха ѝ и седна. Краката му виснаха над реката.

Щом седна, дойде му отново на ум сънят и това, че него отделиха от другите като избран. Вместо да се зарадва на това отличие, той се натъжи и позната болка зачовърка сърцето му. «Строя си гнездо далеко от ближните си, откъснах се от тях, за да спасявам своята душа» — започнала си мисли той с горест.

«Не само своя вечен живот, а и техния измолвам от господа Бога подобно на светите угодници, които почитаме» — продължи той, като се оправдаваше. «Кому каквото Бог е отредил. Молитствувам в нивата господня, както орачът на земната нива оре, сее и жъне. Не съм по-горе от сеятеля, нито той е по-долен от мене... » А друг глас отвърщаше немилосърдно: «Ти не си по-горен, ала не си ли по-умен? За какво ти е умът, който Бог ти е дал? Защо криеш съкровището в пустинята, защо оставяш светилника под одъра? Баща имаш, кому го остави? Сестра имаш невръстна, защо не я закрили? А твоят град и народа защо ги оставяш на лоши и лениви пастири, които ще пуснат вълците в кошарата? Не е ли казал сам Христос, че добрият пастир и живота си полага за овцете си? Ти си пастир, а къде е стадото ти?» Колкото повече искаше да примири двата гласа, толкова по-противоречиви и несъгласни ставаха те. Всеки един имаше право и всеки беше като тръба на Божия промисъл, — толкова по-трудно

можеше да се намери между тях спогодба и помирение. И тъй като не за първи път му се случваше да вижда душата си раздирана от тая невидима бран, Теодосий стоеше мълчалив, превит и погълнат в себе си.

Гласът пак продължаваше: «Гледай ти, който затваряш очи, слушай — глухий към всичко, което е въвн от тебе! Що става с Христовата църква? Що става с православната вяра и с верующите? Върви по стъгдите на града и дай ухо, какво мълвят богомили и манихей, как хулят царя и кръста. Кой ще запуши богомерзките им уста, кой ще потъпче бесовските им хорища! Или ти искаш да завали огнения дъжд, който изгори някога Содом и Гомор, или да пропълзи проказата на Геезия между мало и голямо, между здравите и болните овце, като мзда Божия?»

Колкото по-ясно и гръмко говореше гласът в сърцето му, толкова по-ниско навеждаше лицето си Теодосий: «Има, от една страна, хора, които живеят из ден на ден, плодят се като полските животни, умират неизповядани, непричастени, с тъмни души и непросветени чела, и с Бога и със Сатаната приобщени — и тъй много са те! А от друга страна, се редят Божиите избраници и угодници, във висон облечени, с миро помазани, от ангелите небесни възхвалявани, тези, които след смъртта си ще седнат отдясно на Отца. А между тях — бездна, река като море широка, пустини и гори тилилейски — възкликваше горко в душата си Теодосий и, без да вижда светлата усмивка на пролетното утро, скланяше главата си на гърдите. «Господи! Господи! Съжали се над рода български и просвети го! Съжали се над мене и просвети ме!»

Задрънка хлопатарът на крава и Теодосий се сепна от своите размишления. Беше се съвсем развиделило, а из обителта, между килиите, се мяркаха черните раса на калугерите. Не му се искаше да го видят сега, а да отиде при отца Григория беше още рано. Той бързо слезе от канарата, наведе се над реката и се наплиска със студена вода. После изтри лицето си с кърпа, която извади от подрасника, обиколи канарата и нагази пак високата трева. Запъти се към леса, за да не го видят.

Без да усети, Теодосий се задълбочи в гората, но тъй като тя беше рядка и млада като бранище, през дърветата се виждаше ту някоя килия, ту белият параклис върху хълма. Пътечки шареха на всички посоки и както бе унесен, често пътечката го довеждаше до някой непроходим храсталак. Връщаше се назад, ала следите му не личеха и той кривеше наляво и надясно, помамен от малка полянка или от кухо дърво, които мислеше, че е видял по-рано. Както пътечките се преплитаха и лъчаха една от друга, тъй и в главата му мислите сновяха без цел и без посока. Това му тежеше, сякаш носеше на гърба си ненужно бреме. Когато се спираше на едно място, докато намери проход през къпинаците и замрежените с повит клони, спираше и вътрешната гоненица.

През една от тия кратки стоянки той седна на едно повалено дърво и замръзна в това положение. Не усещаше ни времето, — рано ли беше още, или отиваше към пладне, — нито виждаше що става наоколо му. Щеше да стои навярно дълго, ако не го стресна тих шум наблизу. Като вдигна глава, той видя една лисица на пътечката. Зверчето го гледаше с малките си хитри очички, без да мръдне, с щръкнали уши. В устата си лисицата държеше някаква птичка, а рунтавата ѝ опашка лежеше на земята като малък житен сноп. Теодосий прибра протегнатия си крак, като да направи път на животното, ала лисицата се мушна в храсталаците и изчезна. Подир малко тя пак се появи, — само по-далечко и още по-предпазливо. Острата и муцунка със ухапаната птичка го следеше

зорко и любопитно. «Може тука да ù са малките, под дървото да е дупката ù» — помисли Теодосий и веднага стана от мястото си.

Той пак тръгна из гората, а от срещата с лисицата остана в душата му някакво умиление. Лека полека пътечките почнаха да се губят в шубраците. Остана само една пътечка, добре очертана, широка и права. Гората стана по-гъста, по-стара. От това ли, че умилението от срещата с лисицата смекчи нещо в сърцето му, или защото нямаше тия преплетени пътечки, а само една, мислите му се сляха заедно. «Време е да вървя при преподобния» — каза си той и веднага усети как всички противоречиви мисли се напластиха дълбоко в душата му и от тая невидима бран, която го измъчи цялата нощ и цялото утро, остана само уморен спомен. Разбра без думи, без мисъл дори, че не е сам, и както в колибата на Доброромана си каза: «Ще падна на колене пред преподобния и ще си открия душата. Каквото реши той, това ще бъде.»

Стана му леко и светло. Той удължи крачките си и забърза по пътеката, ала скоро се спря. «Къде извежда тая пътека?» — дойде му на ум и остра боязън, че се е заблудил из гората и не ще може скоро да намери пътя към манастира, се вмъкна в сърцето му и го опечали. Огледа се на всички страни. Не се виждаше вече ни килия, нито познат белег, а и пътеката, вместо да върви нагоре, слизаше на ниско към един дол, отдето идваше шуртене на вода. «Може пък да е манастирската река», — си помисли той и тръгна отново.

След няколко крачки пътеката изкриви надясно и когато Теодосий хвърли поглед напред, видя, че тя свършва до някаква схлупена къщурка, на вид запустяла и безлюдна. Пред къщурката имаше дворче, обрасло с бурен, а на един ъгъл между тревата лежеше голям воденичен камък. «Воденица», — мина му през ума, — «воденичарят ще ме упъти!» Теодосий слезе до къщата и отблизо видя, че воденицата беше съвсем напусната и оборена, а не беше това и реката, ами буйно поточе, което шуртеше между едри камъни и повалени дървесни трупи. Теодосий бутна вратата, ала тя беше затворена. После почука няколко пъти. Изгнилата врата глухо изкънтя, но отвътре никой не се обади. Почака малко и почука отново, — пак не му отвърнаха. Тогава тръгна покрай воденицата, за да я обиколи. Навсякъде бе обрасло с висока коприва, улеят бе разкъртен и пробит, не личеше по земята нито зрънце ръж, ни мливо. «Врачка ли, знахарка ли живее тука?» — попита се Теодосий и нещо потрепна в сърцето му не от страх, а от това, че нечистата сила можеше да го срещне неподготвен и слаб. Като мина на отвъдната страна на къщата, погледът му зърна веднага кух почернял дънер, дебел колкото да го обгърнат двама души. Ала не самият дънер го привлече, а нещо друго. Предната част на дървото беше изрязана, та отзад се издигаше на човешки бой потъмнялото стъбло. На това стъбло, изравнено и огладено, бяха накачени като върху иконостас малки и големи икони, а имаше и нарисувани върху самото дърво с въглен някакви образи, но тъй несръчно и неясно, че трудно можеше да се разбере светци ли бяха, или бе ликът на лукавия. На плоското дъно на дънера личеше вдлъбнатина като за кандило, ала кандило нямаше. Самото дърво беше обгорено и пропито с масло. Там също имаше кръст, железен, потъмнял и очукан, а по дървото и по съседните клони висяха парцалчета от всякакви цветове и размери.

Теодосий прегледа със зорко око всичко подред и се прекръсти. Нему не се искаше да търси вече никого — имаше нещо гадно и нечисто в този параклис, приличен на бесовско оброчище. Той се изправи, за да си върви, ала в същия миг му се мярна някакво косматото човешко лице в един отвор на къщата. Ясно нищо не можа да види,

защото лицето се скри веднага в тъмното. Като се кръстеше и шепнеше молитви, Теодосий си тръгна, без да гледа към воденицата. Не бе направил още няколко крачки, и зад гърба му някой извика с дебел, присмехулен глас:

— Очко, очко, защо бягаш, защо се боиш?

Теодосий се спря като ударен и се обърна.

На черния отвор на воденицата, който служеше и за прозорец, и за врата, стоеше един човек и го гледаше втренчено. Той беше страшно космат, тъй че въсите, брадата и косата се бяха преплели като гъста гора. Дрехи той нямаше, а само нещо като власяница, раздрана отпред, та личеха гърдите му и коремът чак до пъпа. И тялото му беше също обрасло с косми и черно като абанос. Беше се хванал с двете си ръце за подпорите на прозореца и гледаше Теодосия, без да мига с черните си бляскави очи.

Теодосий строго го изгледа и каза:

— Какво седиш сам в тъмната воденица и с какви бесовски дела се занимаваш? Кой си ти, човече, заклинам те, говори! Ако си християнин, кажи си името! Ако си слуга сатанаилов, скрий се в мрачното си лоно, за да не бъдеш посрамен със светия знак на господното страдание!

И Теодосий вдигна ръката си към челото да се прекръсти.

Непознатият погледна свитите пръсти на калугера, погледна и лицето му, което си беше все тъй строго и твърдо, па се засмя подигравателно.

— Уплаши се, очко, уплаши се, — каза той с по-нисък, комай дружески глас. — За врага човечески ме взе. Виж ти! Християнин съм и от тебе по-добър. А ти що търсиш насам, като знаеш, че мястото е нечисто?

— Ти, ти кой си? — повтори Теодосий предишния въпрос и бледните му бузи се зачервиха.

— Аз ли? Защо ме питаш? Ами ти кой си, какъв си? В дома си съм. Седя и съзерцавам светлината, която изхожда от Бога, както ни учи преподобният Симеон Ксерокеркийски.

Кой беше този Симеон и преподобен, Теодосий не знаеше, ала като гледаше разцепената власяница на странния човек и слушаше неговите думи, мина му едно подозрение.

— Виждам, виждам — завика вече в изстъпление човекът, — светлина виждам. Ти ли тропаше преди малко? — попита той изведнъж с друг глас, особен, крадлив, и подобострастно го изгледа. — Негли ти мене си търсил, а? Ела, ела! Заедно ще съзерцаваме светлината, а като дойдат и другите, тогава...

Непознатият се изсмя тихо и намигна с едно око.

— Омръзнало ти е май в манастира, очко — запита после той, като гледаше лукаво Теодосия. — Трябвало, нетрябвало — молитви; ни денят си е ден, ни нощта — нощ. Тук е по-добро. Ела, ела!

Теодосий нищо не продума през всичкото това време, само безгласно се молеше. Все повече разбираше какво се върши в това място. Лицето му се изкриви от погнуса.

Той вдигна очите си и като едва се съдържаше да не извика и низвергне безумника, запита:

— А къде виждаш светлина?

Странният човек се разсмя гърлено като отнапред, после смехът му секна.

— Как искаш сега всичко да ти кажа? Ето само какво говори преподобният Симеон: «Като седнеш сам в един ъгъл, внимавай да изпълняваш това, което ти се препоръчва. Затвори добре вратата и отвъргни духа си от всеки празен помисъл. След това, като подпреш брадата си на гърдите, отпрати погледа си с всичката сила на своя дух към средата на корема, сиреч към...»

Тези думи той изрече с важен и горд вид, ала Теодосий нищо вече не слушаше, обърна се и бързо тръгна нагоре по същата пътека, по която бе дошъл до воденицата. Безумецът го вика няколко пъти, подканва го, смя се, ала Теодосий вървеше наведен и натъжен. Едва когато не чуваше вече нищо и се запъхтя от бързане, спря се, падна на колене и удари челото си в земята.

— Господи, господи, що се твори в името твое! — горчиво повтори той няколко пъти и се моли дълго време, като усещаше по тялото си някакво нечисто дихание. Когато стана, погледна наоколо, а после потърси слънцето. Мястото бе все тъй непознато, а слънцето се беше издигнало. Пладне приближаваше.

Дълго време още броди Теодосий из леса, препъвайки се в корените на дърветата, пращен, измъчен и с горчивина в душата. Той вървеше бързо и отбягваше широките утъпкани пътеки, сякаш всяка такава пътека водеше до пустата воденица. Като не знаеше на коя посока е манастирът, той и съвсем не гледаше къде върви. Остави се на Бога да го изведе, дето поиска.

Ненадейно счу му се близко, съвсем наблиско, биене на клепало. Той хукна като безумен по тая посока и не след дълго дърветата оредяха, и Теодосий излезе на камениста рудина, върху която се белееше параклис с дървена звънарня. На нея стоеше старичък калугер и беше клепалото.

Теодосий почака, докато монахът слезе от звънарнята, и като му се поклони, попита го как може да се отиде до килията на преподобния отец. Звънарят се подръпна назад и загледа недоверчиво опрашения и измъчен калугер.

— Кой си ти, отче? — запита го плахо.

Аз съм Теодосий от Епикерниевия манастир, раб Божи — отговори тихо Теодосий и пак се поклони.

— А, ти ли си, отче, гостът на Доброромана и на отца Илариона? — попита монахът по-ласкаво, макар все тъй учудено да оглеждаше измачканото расо на Теодосия.

— Оттука, оттука, — показва му той една пътека на стъпала. — Преподобният е в пещерата.

Пътечката го изведе наистина до пещерата, която той видя още вчера. Както и тогава му се стори, тя беше дългнеста, с голям отвор. Килията се прикътваше до самия отвор, облежната на скалата. Той се спря, сърцето му биеше до пръсване. Оправи малко брадата и въсите си, очисти сухите листа и тръне, които се бяха налепили до дрехата му, и като се доближи до вратата, изрече с тих глас: «Господи Иисусе Христе, Боже наш, помилуй нас!» — и зачака със затаен дъх.

От килията се зачу слаб шум, като че някой се повдигаше на крака, и слаб старешки глас отвърна отвътре:

— Амин!

Теодосий пристъпи напред и бутна вратата.

© 2001—2005. **Православна беседа**. Части от четивата могат да се цитират при посочване на адреса на сайта (<http://pravoslavie.domainbg.com>). Цялостното преиздаване на текстове в печатно тяло или в електронен вид — само с писмено разрешение от редакцията.